

ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ

Постановка проблеми. Протиріччя, конфлікти, сутички та війни супроводжують людство з перших кроків його існування. В один період війни засуджувалися, в інший вихвалялись. Такі погляди про війну залежать від розвитку суспільства, розвитку військової майстерності а також засобів ведення війни. Ідеал життя без воєн, коли в міжнародних відносинах дотримувалися б загально визнаних норм справедливості, сформувався давно. Вже в античних філософів можна спостерігати ідеї миру. Щоправда, це питання розглядалося лише як проблема відносин між грецькими державами. Античний філософ Гердер пропонує низку принципів, які допоможуть виховати справедливих людей. Це, насамперед, відраза до війни, менше шанування військової слави: «Все ширше треба поширювати переконання в тому, що героїчний дух, проявлений у за-воєвницьких війнах, є вампіром на тілі людства і зовсім не заслуговує тієї слави і поваги, які віддають йому за традицією, що йде від греків, римлян і варварів». Окрім того, до таких принципів Гердер відносить правильне тлумачення очищеного патріотизму, почуття справедливості до інших народів. Водночас Гердер не апелює до урядів, а звертається до народів, які найбільше страждають від війни. Якщо голос народів прозвучить доволі переконливо, правителі змушені будуть до нього прислухатися і коритися.

Думки Гердера дуже **актуальні** сьогодні. Попри високий рівень розвитку міжнародних відносин, досить часто, особливо що стосується воєнних конфліктів, зобов'язання, взяті учасниками домовленості, не виконуються. Те ж стосується і внутрішньодержавних конфліктів. Державна влада, яка є представником населення, буде більш ефективною, якщо відчуватиме реальний контроль з боку населення [1, с. 96-100].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Науковою проблематикою, пов'язаною із поняттям війни, трактування та ставлення до неї займалися такі зарубіжні науковці, як: Т. Аквінський, Платон, Геракліт, Сенека, А. Снесарев, Т. Гоббс, І. Кант, В. Гюго, В. Соловійов, Лассаль, Л. Толстой, Е. Золя, Блаженний Августин, Г. Гроцій, та інші.

Мета дослідження: показати особливості осмислення феномену війни, окреслити в найзагальніших рисах уявлення про війну.

Виклад основних положень. Війна відбирає мільйони життів, але виборює мільярдам іншим право на існування. У ній ми бачим ворогів, але й знаходимо союзників. У ній ми відчуваємо страх, але й породжується відвага. Не можливо однозначно сказати про сутність війни. Ми не можемо вважати її як суцільне зло так як не можемо і вважати що вона суцільне добро.

Про війну люди думали і намагалися розгадати її природу з давніх часів. Думки про війну відрізнялися крайнім розмаїттям і постійними протиріччями. Як зазначив на початку ХХ століття А. Снесарев у роботі «Філософія війни», «Війна... завжди потрясала людей, тривожила їхню уяву і будила їхню увагу та почуття...» [2, с. 77]. Ще близько 360 року до нашої ери Платон в трактаті «Тимей» сформулював ідею єдиної природи добра і зла. Говорячи про війну ми не можемо сказати і про мир. Так як бажання миру найчастіше спонукає людей до боротьби [3, с. 241-242].

Слідом за Платоном, який сказав, що війна є явищем буття і виявом людської природи і що в самій природі між усіма державами панує війна, а мир – це порожній звук. Ідею природності війни повторюють: Л. Сенека (життя – та ж війна), Геракліт (війна – батько всього, цар усього; одних вона робить богами, других – людьми, одних робить рабами, а інших вільними), Т. Гоббс (людство – вовча порода, завжди готова роздерти один одного), І. Кант (війна витікає, очевидно, із самої людської природи), Прудон (війна є суттєвою умовою нашої людяності), В. Гюго (жага руйнування у нас в крові), Золя (я знаходжу війну фатальною необхідністю; неминучість її виникає з тісної залежності природи людини від природи всього суцього), Драгомиров(у природі все засноване на боротьбі, людина не може стати вище будь-якого із законів природи), В. Соловійов (вважав війну як таку, яка підлягає негайному і повному скасуванню немає підстави з історичної точки зору), Лассаль (про цивілізовану роль меча) тощо.

Інші погляди про природність війни мали: Гердер (війна, якщо вона не викликана необхідністю захисту, є явище антигуманне), Ренан (народ не хоче війни, він хоче внутрішнього розвитку, народного багатства і суспільної волі), Толстой (війна – подія, яка суперечить розумові людини і всій людській природі) [4, с. 153].

Ми можемо побачити, що серед тих, хто виступає проти природності війни, є скоріше люди слова і почуття, ніж науковці. І дивно те, що в питаннях про аморальність і моральність війни ми зустрічаємося із суперечностями навіть в одних і тих же авторів, наприклад: Е. Золя, Блаженний Августин, В. Гюго. Лише в одному питанні щодо війни люди дійшли до певної згоди – це питання про реальний зміст війни, визначивши її як знаряддя державної політики щодо міжнародних зв'язків. Одним з останніх визначень поняття «війна» є визначення в короткому енциклопедичному словнику «Філософія політики» (Київ, 2002): «організована збройна боротьба між державами(групами держав), націями(національно-визвольна або колоніальна), або класами (громадянська) притаманна антагоністичному класовому суспільству» [5, с. 109].

У своєму «Градї Божому» Аврелій Августин розробляє знаменитий поділ воєн на «справедливі» і «несправедливі». «... Святий Августин, – пише Ж.Флорі, – не створюючи на цій основі теорію, уточнює, що таке справедлива війна: вона полягає у захисті Батьківщини, її громадян, власності. В коментарі до П'ятикнижжя він висловлюється: справедлива війна є оборонна війна, застосована, щоб покарати злодіїв, війна заради захисту і встановлення приватних прав, які є під загрозою, або порушені [6, с. 324].

Г. Гроцій аналізував концепції війни і миру в своїй праці «Про права війни та миру»; він пояснює природне право і право народів, а також принципи публічного права. Гроцій однозначно засуджує віроломство і жорстокість, які супроводжували війни між сучасними йому державами, зокрема Тридцятирічну війну. Він стверджує, що серця людей, втомлених війною, прагнуть миру, що виправданням війни може бути або крайня необхідність, або істинна любов до людей. Гроцій з'ясовує, що саме спричиняє війни і що є кінцевою метою війни: «Всі взаємні суперечки осіб, що не пов'язані в єдине загальним внутрішньодержавним правом, стосуються стану війни чи миру; таким є суперечки тих, які ще не об'єднані в народ, чи тих, хто належить до різних народів, – як приватних осіб, так і самих правителів, а також осіб, що мають такі ж права, як і правителі, а саме – осіб знатного походження і вільних громадян у республіках... Сама ж війна приводить нас до миру як до своєї кінцевої мети». За Гроцієм, війну спричиняють необхідність самозахисту, повернення того, що належить, або повинне належати нам, чи ж заради покарання правопорушника.

Якщо неможливо уникнути війнам між державами, то війна повинна вестися відповідно до принципів права й гуманності. Оцінюючи дії воюючих сторін Гроцій використовує критерій внутрішньої справедливості, за допомогою якого обґрунтовує необхідність обмеження жакхів війни. Він радить не вбивати, якщо для цього є хоч найменша можливість, бо це несумісне із заповіддю любові до ближнього, а також вважає, що війни є невід'ємною умовою існування людства, визнає, що вона спричиняє нещастя. Тому, якщо не певні у справедливості війни, що може розпочатися, то віддайте перевагу мирові. Гроцій виокремлює три способи запобігання війни. Суперечку можна вирішити за допомогою переговорів; сторони можуть обрати третейського суддю; суперечку можна вирішити за допомогою жеребу. Навіть справедливі війни треба починати обачно, іноді доцільно відмовитися від цих воєн. Коли ж війна є неминучою, вона ведеться заради укладання миру. Доктрина «справедливої війни» розглядалась на II Ватиканському соборі і є частиною католицького катехизму. Теорія «справедливої війни» формувалась упродовж довгого часу і сьогодні вона не стільки виправдовує певні війни, скільки визначає критерії, за якими війна може називатися справедливою, та обмежує засоби ведення такої війни. Відтак поняття «справедливої війни» не є позитивним, справедливі війни визнаються злом, але меншим і необхідним в цьому полягає суперечність цієї доктрини [1, с. 98-99].

М. Хайдеггер писав про те, що війна знищує те суще, що може оновитися в мирний час. «Цінне те, що оплачено кров'ю. Прекрасне те, в основі чого лежить самовідданий подвиг. Піднесене те, за що не шкода віддати безліч життів, – своє і чужі». Саме тому багато людей, що брали участь у бойових діях, сприймають як «своїх» лише братів по зброї. Ті події, які вони пережили, залишило свій відбиток у них в підсвідомості. Вони у мирний час почувають себе як на війні, а на війні як вдома [7].

Висновки. Ставлення до війни в різні історичні періоди людства коливається від повного захоплення перед війною (легендарно-героїчний період) до повного неприйняття її (братовбивче зіткнення різних угруповань на етнічному, соціальному, релігійному, політичному і іншому підґрунті, що явно розходиться з розумінням сутності реального суспільного явища). Про війну не можна знайти настільки авторитетного голосу стосовно її захисту, щоб йому не можна було відшукати відповідно інший голос, не менш авторитетний, але такий, який говорить протилежне. Глибина та суперечність війни як явища у зв'язку з її грізною значущістю була причиною того, що спостерігачі, не розбираючи її в цілому, з більшою рішучістю захоплювалися подробицями: одні зупинили свою увагу на жертвах серед людей або на економічних потрясіннях і засудили війну;

інші спостерігали великі подвиги та прояви хоробрості, самопожертви, ризику і схиляли голову перед моральною красою війни; треті були вражені її деспотичним впливом на долі царств і народів і були нею налякані тощо.

Іншою причиною того, що люди не зуміли розтлумачити природу війни в період дикунства, Середньовіччя та Нових часів, було те, що вона занадто впливала на емоційно-чуттєву сферу людей, зверталася більше до їх почуттів або уяви, лякала їх або захоплювала [4, с. 5].

Література

1. Шевців М. Б. *Історико-філософська рефлексія війни* / М. Б. Шевців // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. – 2016. – №2. – С. 96-104.
2. Снесарев А. *філософія війни*. Глава II. *Война в людських сужденнях* // *Военно-исторический журнал*. – №2. – 2002.
3. Базалук О. А. *Філософія війни и мира* / О. А. Базалук // *Гуманітарний вісник ЗДІА*. – 2016. – №66. – С. 239-250.
4. Макаренко Н. Ю. *Філософсько-концептуальний вимір категорії «війна» в історії філософсько-політичної думки* / Н. Ю. Макаренко // *Філософські обрії: Науково-теоретичний часопис*. – 2004. – № 12. – С.152-164.
5. *Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник*. – Київ, 2002.
6. Киричок О. Б. *Система цінностей і «Філософія війни» Візантійського Сходу* // *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми духовності»*, – Кривий Ріг: КДПУ, 2006 – С. 456.
7. Бондар В. *Філософія війни* / В. Бондар // *Збірник тез міжнародної наукової конференції молодих учених та студентів „Філософські виміри техніки», 30 листопада – 1 грудня 2016 р.* – Т.: ТНТУ, 2016 – С. 38.
8. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія* / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнасевич, М.І. Гурик, О.М. Рудакевич, Р.Ю. Чигур, М.Л.Шумка; за ред. професора О. М. Рудакевича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256 с.